

Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi

Araştırma Makalesi

Tarihi Kentlerde Mekanın Üretim Sürecinin Değerlendirilmesi

 S. Merve KORKMAZ ^{a,*}, Ruşen YAMAÇLI ^b

^a Mimarlık Bölümü, Safranbolu Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Karabük Üniversitesi, Karabük, TÜRKİYE

^b Mimarlık Bölümü, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskişehir, TÜRKİYE

* Sorumlu yazarın e-posta adresi: smozturk@karabuk.edu.tr

DOI: 10.29130/dubited.1265416

ÖZET

Tarihi merkezler, kentlerin fiziksel, sosyokültürel ve ekonomik alanda özgün değerlerini içeren oluşumlardır. Şehirlerin stratejik gelişimi doğrultusunda kent kimliğine katkıları nedeniyle büyük önem taşırlar. Tarihi kentler yalnızca miras yoluyla kentlerin kimliklerini oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda içerdikleri turizm ve pazarlama potansiyeliyle birlikte kentler için önemli bir ekonomik kaynak olarak görülürler. Çalışmada, tarihi kentlerin küreselleşme etkisiyle birlikte varoluş anlamlarını kaybetme tehlikesine ve bu dönüşüm sürecinin etkilerinin engellenmesi yolundaki sorgulamalara odaklanılmıştır. Bu bağlamda, tarihi çevrede üretim ilişkilerindeki değişimin mekana yansımaları incelenmiş ve kentlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması fikrine tezat oluşturan tüketim odaklı kullanımın farklı boyutları değerlendirilmiştir. Tarihi kentlerin küreselleşme etkisindeki kaçınılmaz dönüşümü kabul edilerek, bu dönüşümün yaratıcı ve sürdürülebilir şekilde kontrolünün sağlanabilmesi için gereken temel yaklaşımlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi kent, Sürdürülebilirlik, Mekân Üretimi, Tüketim.

Evaluation of the Production Process of the Space in Historical Cities

ABSTRACT

Historical centers are formations that contain the original values of cities in the physical, socio-cultural and economic fields. They are of great importance due to their contribution to the urban identity in line with the strategic development of cities. Historical cities not only form the identities of cities through heritage, but are also seen as an important economic resource for cities with their tourism and marketing potential. The study focuses on the hazard of historical cities losing their meaning of existence with the effect of globalization and the questioning of preventing the effects of this transformation process. In this context, the reflections of the change in the production relations in the historical environment on the space were examined and the different dimensions

of consumption-oriented use, which contrasted with the idea of ensuring the sustainability of the cities, were evaluated. By accepting the inevitable transformation of historical cities under the influence of globalization, the basic approaches necessary to ensure the creative and sustainable control of this transformation have been tried to be put forward.

Keywords: Historical City, Sustainability, Production of Space, Consumption.

I. GİRİŞ

Geleneksel yerleşimler tarihi süreç içinde kullanıcıların toplumsal ilişkileri, gündelik yaşam deneyimleri ve pratikleri yoluyla oluşmuş, kentin özgün değerlerini içeren alanlardır. Bu yerleşimler toplumların kendi içlerinde, birbirleriyle ve doğayla kurdukları iletişim doğrultusunda biriken bilginin somut halidir. Toplumsal ilişkiler içinde mekan, toplumsal bir ürün olarak var olmaktadır.

Geleneksel üretim sürecinde üretim ilişkileri mekanda gerçekleşmekte ve mekan, üretim ve toplumsal ilişkilerin sürdürülebilirliği doğrultusunda kullanılmaktaydı. Günümüzde ise kapitalist üretim tarzının ve ilişkilerinin içindeki yeni üretim güçlerinin yayılması söz konusudur. Kapitalizmin etkilerinin hissedildiği 18. yüzyıldan itibaren toplumsal olgular olan mekan ve zamanın nicelleşmeye başlamasıyla çizgisel, geri dönüşü olmayan, homojen bir zaman ve buna paralel olarak homojen, içi boşaltılmış, edilgen ve soyut bir mekan ortaya çıkmıştır [1]. Zaman ve mekanın niteliklerinde meydana gelen değişimlerle birlikte mekana ulaşımdaki engeller azalmış ve dünya mekanlarının neler içerdiğine çok daha duyarlı hale gelmiştir [2]. Geline noktada mekan sermaye, göçmen ve turistler açısından ilgi çekecek biçimde dönüşüm geçirmeye zorlanmış [3], tarihi kentlere olan bakış açısı da bu değişimlerden etkilenmiştir. Kapitalizmin gelişimi ve küreselleşme sürecinde özgün işlevlerini kaybeden tarihi kentler, ekonomik kalkınma kaygısı altında ağırlıklı olarak turizm hizmetinin verildiği alanlara dönüşmeye başlamıştır. Hakim olan ideolojinin tüketim olması, tarihi kentlerin özgün kimliklerinin ve somut mirasının yanında sosyokültürel mirasının korunmasında tehdit unsuru oluşturmaya başlamıştır.

Turizm ve kültürel miras ayrılmaz bir parçanın bütünleridir. Küreselleşmenin getirdiği bir sonuç olarak turizm endüstrisi, tarihi mekanları teorik olarak incelenebilecek tüketim yerlerine dönüştürmektedir. Tüketimin merkezleri haline gelen kentlerde kültürel kimlikler, baskın tüketim kültürü karşısında yok olma tehlikesi yaşamaktadır. Bu bölgelerdeki kent yaşantısı, toplum ilişkileri ve iş kolları geleneksel halinden uzaklaşarak kapitalist ekonominin üretim anlayışı içinde yeniden kurulmaktadır. Toplumsal ilişkilerin ürünü olan mekanlar da en başta görsel tüketimin gerçekleştiği turistik yerler olarak sürece katılmaktadır. Koruma alanında gerçekleştirilen birtakım duyarlı çalışmalar ise yerel halkın katılımı düşünülmezsizin somut miras üzerine odaklanmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda rekabet koşulları gereğince, bölgelerin özgün değerleri tüketim sistemin sömürüsüne maruz kalmaktadır.

Tarihi çevrelerin sürdürülebilirliğine yönelik çalışmalar, bölgelerin somut ve soyut mirasının ortaya çıkarılmasını, korunmasını ve günümüzde yer edinmesini amaçlayan bakış açısıyla geliştirilmiş önerileri kapsamaktadır. Ancak, turizm temelli kalkınma anlayışının neden olduğu kültürel yozlaşmanın, kentin sürdürülebilirliğine olan etkisine yönelik kaygılar devam etmektedir. Bu anlamda çalışmada, tarihi çevrede üretim ilişkilerindeki değişimin mekana yansımaları incelenmiş, kentlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması fikrine tezat oluşturan tüketim odaklı turizme dayalı kullanımın farklı boyutları değerlendirilmiştir. Tarihi kentlerde koruma uygulamaların geliştirilmesi ve değişen koşullara tepki olarak sürdürülebilir ve yaratıcı dönüşümler için yapılan araştırmalar incelenmiş ve genel bir çerçeve sunulmuştur.

II. ÜRETİM KAVRAMI VE TOPLUMSAL MEKAN

Mekan kavramı mimarlık, coğrafya, sosyoloji ve felsefe gibi birçok alanda ele alınmaktadır. Mekanın algısal, biçimsel, toplumsal, ideolojik ve ekonomik nitelikleri ve bunlarla oluşturduğu ilişkiler ağı araştırma konularından bazılarıdır. Mekanı, geometrik bir soyutlama, boş bir çevre olarak algılayan geleneksel bakışın ötesinde değerlendiren Lefebvre [4]'e göre mekan, toplumsal ilişkilerin bir ürünüdür. Mekan kavramı, zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsal olanla tarihsel olanı birleştirerek karmaşık bir süreç oluşturmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Mekânın farklı tanımları

Üretim kavramını daha geniş ve güçlü bir çerçeveden ele alan Lefebvre [5], kavramın iki ayrı boyutundan bahseder. Üretim, bir yandan toplumsal zaman ve mekan da dahil olmak üzere yapıtların yaratılmasını yani tinsel dışavurumu; diğer yandan maddi üretimi, şeylerin imalini ifade etmektedir. Aynı zamanda toplumsal ilişkilerin üretiminin de dahil olduğu insanın kendi kendini üretmesini içermektedir. Son olarak tüm genişliği ile bu kavram yeniden üretimi kapsamaktadır. Burada hem biyolojik açıdan bir yeniden üretim/üreme hem de üretim için gerekli aletlerin, araçların ve yöntemlerin maddi anlamda yeniden üretimi, dahası toplumsal ilişkilerin de yeniden üretimi söz konusudur. Bu üretimin gerçek merkezi gündelik hayattır, üretim kavramının asıl anlamı ise insanın kendi hayatının üretilmesidir.

Lefebvre [4]'e göre, kent hakkında düşünmeye başlamadan önce kentin işgal ettiği veya sahip çıktığı mekanın düşünülmesi gerekmektedir. Modern şehir yapıt olarak değil öncelikle ürün olarak değerlendirilmelidir. Mekanın toplumsal bir ürün olarak kavranışı, üretim, ürün ve bunlar arasındaki ilişkiler bütünüünün derinleştirilmesini gerektirmektedir. Düşünür, mekânsal ve toplumsal olanı, bir parçanın bütünlüğü olarak diyalektik bir yaklaşım içinde değerlendirmektedir. Mekan, pasif, boş bir şey olarak veya ürün gibi karşılıklı mübadele yoluyla tüketilerek yok olmaktan başka anlama sahip olmayan bir şey gibi düşünülmemelidir. Bir ürün olarak mekan diyalektikleşerek etki ya da tepki yoluyla bizzat üretime müdahale eder. Bu anlamda hem ürün hem üretici olan mekan, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dayanağıdır. Bunun yanında, toplumsal üretim ve yeniden üretim ilişkilerinin alanda (üretilmiş toplumsal mekanda) gerçekleştirilmesi yoluyla yeniden üretiminin içine de dahil olmaktadır.

Smith [6], mekânın toplumların üretim tarzları ile ilişkili olarak biçimleniyor olması halini, mekân ya da toplumu karşılıklı etkileşim halinde gören veya birinin diğerinin sonucu olarak analiz eden bir yaklaşımın oldukça basit olduğunu, böyle bir yaklaşımda iki farklı nesne ile ilgilenildiğinin düşünüldüğünü, ancak toplumsal örgütlenmenin doğası gereği ve zorunlu olarak mekânsal olduğunu ileri sürmektedir. Mekânın toplumsallığı insan ilişkileri tarafından anlamlandırılmasından dolayıdır. Toplumlar, kültürler, inançlar, değerler mekânın özelliğine göre anlam kazanmaktadır. Toplumun kimliğini ifade ettiği yer mekândır ve toplumsal yapıda ortaya çıkan değişimleri mekânda gözlemlemek

mümkündür [7]. Aynı şekilde mekân içinde yaşayarak, hareket ederek ve çalışarak mekanları üreten ve bu sonuçlarla yaşamak zorunda kalan da toplumlardır [6]. Toplumsal ve mekânsal ilişkiler arasındaki bağlarla ilgili olarak Urry [3] farklı alanlar, kasabalar, tarımsal bölgeler, yeni ticaret alanları, alışveriş merkezleri, ana ulaşım yolları ve benzeri unsurların sadece belirli bir mekânsal yapının öğeleri ve insan etkinliklerinin dışarıdan belirleyicileri olarak anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Daha ziyade bunların bizzat toplumsal olduğunu, toplumsal olarak üretildiğini ve toplumsal olarak yeniden üretildiğini belirtir. Bu nedenle belli bir toplum içinde hazır bulunan anlamlı toplumsal nesnelere ve bu tür nesnelere karşılıklı bağlı oldukları karakteristik biçimlerden ayrılamaz. Urry'e göre bu durum genel bir mekân bilimini geliştirmenin olanaksızlığını ve yanlışlığını öne sürmektedir. Mekânsal olan, farklı bir genel yasalar dizisi oluşturabilecek şekilde toplumsal olandan ayrılamamaktadır. Soja [16] ise, toplumsal ve mekânsal ilişkilerin diyalektik olarak etkileşimli ve karşılıklı olarak bağımlı olduğunu söylemekte, üretimin toplumsal ilişkilerinin ise hem mekan oluşturucu hem de mekana bağlı olduğunu vurgulamaktadır.

Toplumlar kendi mekanlarını, kültürlerini kendi üretim tarzı içinde üretirler. Toplumsal mekan da sosyal yapı içinde, bu üretim tarzıyla birlikte her seferinde toplumu değiştirme eğilimi nedeniyle yeniden tanımlanmaktadır. Toplumsal mekan, bazen toplum ve doğa iş birliğiyle bazen de çatışmasıyla belirli bir bölgede üretilmiş olan her şeyi (canlı varlıklar, şeyler, nesnelere, eserler, işaret ve semboller) ve bunlar arasındaki ilişki ağlarını kapsamaktadır. Örneğin bir mahalle, hareketlilik içindeki sokakları, mimarisi, komşular arası var olan /olmayan ilişkileri, süreklilik/süreksizlikleri ile ve tüm üretim biçimleri ile bir toplumsal mekandır. Mekansal kurguyu aşan, aşındıran, dönüştüren gündelik deneyim ve pratiklerde sürekli yeniden üretilerek sabitlenemeyendir [8]. Harvey kentin, uzun zamandır uygarlığın odağı sayıldığını ve kent olgusunun farklı kültürel ve tarihsel bağlamlarda farklı bakış açılarıyla incelendiğini belirtmektedir. Kent, ilişkisel olarak tanımlanmasıyla birlikte insan, toplum, doğa, ideoloji, üretim, tüketim gibi birçok konu bir araya gelecek şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Harvey'e göre toplumsal sürecin özel bir eğilimi sonucu oluşan kent, toplumda yer etmiş ilişkileri dışarı vuran bir toplumsal ilişkiler kümesidir. Bu ilişkiler içindeki insan, mekânsal olarak yapılandırılmış bir çevre olarak kenti oluşturmaktadır. Böylece kent, toplumsal bir ürün olarak üretilmiş olmaktadır [9].

Toplumların sosyal ve kültürel değerlerinin anlaşılması ve devamlılığı konusunda mekanla kurulan ilişkiler büyük önem taşımaktadır. Kentlerin özgün tarih ve kimlik yapılarını koruyarak gelecek nesillere aktarılabilmesi için öncelikle bu çok katmanlı ve karmaşık sürecin doğru yorumlanabilmesi gerekmektedir. Kentteki kalıcı kültür değerlerinin korunmasının yanı sıra değerlendirilmesi ve geliştirilmesi üzerine odaklanılması gerekmektedir. Keleş [10], gerçek ihtiyaçlara doğru çözümler üretme yolunda, sürekli ve dengeli sürdürülebilir gelişmenin, kent kültürünün korunmasında ve zenginleştirilmesinde kullanılacak bir değer olarak yorumlanması gerektiğini belirtmektedir. Bu noktada, Lefebvre [11]'in vurguladığı gibi, kent gerçekliğini yalnızca tüketime değil üretime ve üretim ilişkilerine de müdahil bir olgu olarak görmek gerekmektedir, çünkü kent olgusu kendini, toplumsal pratiğin tümünü içeren genel (toplam) bir gerçeklik olarak göstermektedir.

III. ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN DEĞİŞİMİ VE MEKANSAL ÖRGÜTLENME

Toplumsal üretim tarzında, üretim ilişkilerinin sürdürülmesi ve yeniden üretim, mekanda gerçekleştirilmekte, üretim ve toplumsal ilişkilerin sürdürülebilirliği açısından mekan sorun teşkil etmemekteydi. Günümüzde ise kapitalist üretim tarzının ve ilişkilerinin çerçevesi içindeki yeni üretim güçlerinin yayılması söz konusudur [12]. Kapitalizmin geldiği noktada, oluşmakta olan yeni küresel egemenlik biçiminin yaşamlarımıza etkileri, kendilerini en çok kentlerin ve mimarlığın bu süreç içerisindeki dönüşümü aracılığı ile göstermektedir [13].

Kapitalist toplumsal ve üretim ilişkileri, tamamıyla mekanın üretimi, yekpare bir mekan üretimi aracılığıyla gelişmektedir. Çünkü kapitalizm ve daha genel olarak büyüme ancak bütün mekana yayılarak varlık sürdürebilmektedir. Kapitalizm hem önceden var olan mekanı ele geçirmiş hem de üretici güçlerin bu yayılmasına üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin de eşlik etmesiyle kendi mekanını üretmeye başlamıştır. Bu üretim tarzı, öncekiler gibi şeylerin üretimiyle ve yerlere yatırım yaparak başlamıştır, ancak bu süreçte toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi problem oluşturmaktadır. Bu nedenle kapitalizm doğayı yeniden üretmeye, siyasi mekânını gezegen çapında üretmeye ve böylece bu mekâna hâkim olmaya, yeni toplumsal ilişkilerin üretimini engellemek için zamanı indirgemeye, yeniden üretebilir ve tekrarlanabilir olan yasası altında, mekân ve zaman içindeki farklılıkları ortadan kaldırmaya gerek duymuştur. Sonuçta mekanda şeylerin üretiminden mekanın üretimine geçiş yapılmıştır [12]. Geleneksel toplumlarda mekan, tarihsel ve toplumsal ilişkiler ve değerlerle birlikte özgün niteliksel deneyimler içererek gündelik yaşam tarafından üretilmektedir. Ancak sermayenin belirleyici olduğu süreçte, mekanın tarihsel üretimi, kullanımı veya temsil ettiği toplumsal değerler önemsizleşmekte, bu değerler mekanın değişim değerine katkıda buldukları sürece önem kazanabilir hale gelmektedir. Bu üretim süreci, toplumsal mekanın özgün niteliksel deneyimini bastırmakta, sahip olduğu toplumsal ve kültürel değerleri kaybetmesine neden olmaktadır [14].

İnsanların yaşam ortamlarını sürekli olarak yeniden tarif etmesi üzerine olan kurgu modernleşmenin ve kapitalizmin dinamiklerini oluşturmaktadır. Yırtıcı [15], kapitalizmin mekânsal hareketliliğinin iki ayrı kanaldan beslendiğini ileri sürmektedir. Bunlardan ilki, ulaşabildiği her coğrafyaya yayılmak için, karlılık peşindeki sermayenin piyasada dolaşıma çıkmasıdır. Küreselleşme yolunda, bu yayılmanın ölçeğinin büyüklüğü karlılığın da aynı oranda maksimize edilmesine olanak sağlamaktadır. Sonuçta bütün dünyanın birbiriyle bütünleşmiş tek bir ekonomik mekân olarak işler hale dönüşmesi üzerine düşünceler inşa edilmektedir. Artık hiçbir özerk yapının, küresel yapılanmanın dışarısında mekânsal bir alan oluşturabilmesi söz konusu değildir. İkincisi ise, kapitalist üretimin kendi içerisinde örgütlenme biçimidir. Kapitalizmin kendi tarihi içerisinde temel bazı unsurlar değişmemekte, ancak her girdiği aşırı birikim krizinden, kendisini yeniden örgütlemek zorunda kalmaktadır. Bu yönüyle de üretimin değişen koşullara göre yeniden örgütlenmesi krizleri aşmanın önemli şartlarından birini oluşturmaktadır. Üretimin yeniden örgütlenmesi fikri ise kaçınılmaz olarak mekânsal anlamda da yeni organizasyonların oluşumuna imkân vermektedir. Her örgütlenme şeklinin kendi mekânsal dinamiklerini tanımladığı düşüncesi hakimdir. Üretimin yeniden örgütlenmesi, kapitalizmin coğrafi olarak hareketliliğini artırmasını ve ayırt edici yerel unsurların kullanılmasını kolaylaştırırken yeni çalışma organizasyonları ile mekânın yapısını da değiştirebileceğine yönelik düşüncenin yaygınlaşmasına neden olmaktadır.

Son yirmi yılda coğrafyacılar, mekânın sosyal olarak üretilme şekli üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Özellikle Lefebvre [4] ve Soja [16], mekânın insan tasavvurlarının ve faaliyetlerinin bir ürünü olduğunu kabul ederken, mekân kavramının içsel fiziksel özelliklerden çok yaşadığımız yerleri deneyimleme, değer verme ve geliştirme biçimimizle ilgili olduğunu öne sürmektedir. Bu yapılar zamanla değişir ve dünyamıza dair kültürel anlayışımızı yansıtır. Harvey [2], yerleri şekillendiren ekonomik güçlere ve özellikle sermayenin baskın rolüne dikkat çekerken, Urry [3] ve diğerlerini takiben, tüketim kültürleri, tüketimin toplumsal inşası ve tüketimin kimlik ve toplumsal etkileşimle olan bağlantısı hakkında daha çok bilgi üretildikçe, yerlerin tüketim alanları olması hakkındaki anlayış da gelişmiştir. Urry'nin yer ve tüketim arasındaki ilişkiyi kavramsallaştırma şekillerinden olan yerlerin görsel olarak tüketilmesi, turistlerin yer içindeki yaşam biçimlerini deneyimleyerek tüketmesi ve karşılıklı olarak oradaki faaliyetleri sonucunda yerleri değiştirmeleri anlamına gelmektedir. Bu fikirler, coğrafyacılar ve tüketimi inceleyen diğerleri için verimli bir zemin sağlamıştır [17].

Mekanın, kapitalist gelişme ile arasındaki ilişkilere ait değerlendirmeler incelendiğinde, üretim ve tüketim olgularına yüklenen anlamların kapitalizmle birlikte değişime uğraması, değişimlerin yaşandığı yer olan mekanların da tüketim kültürü etkisinde uğradığı dönüşümlerin açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Mekan ortaya çıkan küresel ekonominin etkisiyle üretim yeri olma gücünü yitirerek, toplumsal ilişkilerinin ürünü olma halinden çıkmış ve tüketim ile karakterize edilen bir yapıya dönüşmüştür.

IV. TARİHİ KENT MERKEZLERİNDE TURİZM VE TÜKETİM

Modern dünyada her türden mekânsal yapılanma ekonomik rasyonelliğin değiştirici gücü etkisindedir. Kapitalist ekonominin akışkanlığından kaynaklanan değişimden etkilenen yerler, sadece yakın çevreleri ile değil, uzak toplumsal ve ekonomik etkiler ile kurulan düğüm noktalarına dönüşmektedir. Kapitalizmin kendine özgü, modern öncesi dönemlerden kesin bir şekilde ayrılan mekan-zaman kavramı içinde soyut bir mekan düşüncesi olan uzam da içi boşaltılmış homojen bir niteliktedir. Mekanın toplumsal olarak algılanması ve kurgulanmasında kapitalist ekonominin üretim ilişkileri etkili olmaktadır. Kapitalizm kendi mekan ve zaman anlayışını her coğrafyada tekrarlayarak o coğrafyayı kendi çıkarları doğrultusunda, soyut bir mekan ve zaman anlayışı içinde tekrar kurmaktadır. Bu yolla birbirinden bağımsız coğrafyalar aynı soyut mekan ve zaman anlayışı içinde bağ kurarak, tek bir ekonomik sistemin parçası haline gelmektedir [1].

Zaman ve mekanın nesnel niteliklerinde meydana gelen bir takım devrimci değişimler, dünyayı algılayış şeklimizde bazen çoklu biçimlerde değişiklik yapmamıza neden olmaktadır [2]. Modern kapitalist toplumdaki zaman mekan anlayışının oluşması 16. yüzyıldan başlayarak toplumsal yapıda, ekonomide ve teknolojiye meydana gelen bir dizi gelişme sonucunda ortaya çıkmıştır [1]. 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında ‘zaman-mekan mesafeleşmesini’ dramatik biçimde artıran yeni ulaşım ve iletişim teknolojilerinin etkileri üzerine bazı çözümlenmeler vardır [3]. Harvey [2]’e göre artan ulaşım hızı, mekanın zaman aracılığıyla ortadan kaldırılmasının önünü açan nedenlerden biridir. Diğerleri ise iletişimin birim maliyetini ve zamanını mesafeden bağımsız hale getiren yeni uydu iletişim sistemleridir. Harvey, zaman ve mekanın, niteliklerinde meydana gelen değişimler sonucunda, varsayımsal olarak ortadan kalkışını ‘mekan-zaman sıkışması’ olarak kavramsallaştırmaktadır.

Giddens [18] zaman ve mekan kuramında, modernlik ile zaman ve uzam arasındaki ilişkiyi açıklarken, zamanın boşaltılmasının büyük ölçüde uzamın da boşaltılması ile sonuçlanacağını belirtir. Modernliğin ortaya çıkışı ile, ‘yöre’ kavramı uzamdan koparılmaya başlamıştır. Burada yöre ile kastedilen toplumsal eylemin fiziksel ortamına işaret eden mekan fikridir. Modern öncesi toplumlarda uzam ve yöre kavramları çakışmaktadır. Modernliğin ortaya çıkışı ile uzam, herhangi bir yüz yüze etkileşim durumundan çıkar ve konum olarak birbirinden uzak toplumsal ilişkilerle kurularak giderek yöreden kopar. Bu durum ise mekanların oldukça uzak toplumsal etkiler yoluyla biçimlenmeye başlayacağı anlamına gelmektedir. Her türden etkinlik, toplumsal olay ve kurum belirsiz uzunluktaki zaman ve mekan boyunca yeniden yerleştirilebilir ve dönüştürülebilir. Mekan ve zaman içindeki farklılıkları ortadan kaldıran kapitalizm, mekanı bütünüyle işgal eder ve yeniden üretilebilir ve tekrarlanabilir bir yasa ile kendi mekanını üretmeye yönelir [4]. Mekan, içinde buldukları zaman ve yerle ilişkisi olmayan olay ve nesnelere sunulduğu bir servis halini alır. Bu süreç içerisinde yerel ve geleneksel olan tekrar zaman ve mekana dahil olabilir. Ancak, bu bilinen bir yerellik ve geleneksellik barındırmaz. Artık yerel olanın tanıdıklığı ve geleneksel olanın sürekliliği yoktur [1]. Toplumun niteliksel deneyiminin ürünü olan mekanın özgün değeri baskılanmaktadır. Bu dönüşüm sürecinde mekanın özgün değeri üzerinde ortaya çıkan çelişkili durumlar kapitalizm tarafından rekabet şartları gereğince değerlendirilmektedir.

Mekanlar arasındaki engellerin çöküşü mekanın öneminin azaldığı anlamına gelmemektedir. Ortaya çıkan rekabet koşulları kapitalistlerin, yerleşmelerin kendine özgü avantajlarına daha fazla dikkat etmelerine neden olmuştur. Bu ise tam da mekânsal engellerin azalmasının kapitalistlere küçük mekânsal farklılıkları kendi çıkarlarına uygun biçimde sömürme gücünü kazandırmasından kaynaklanmaktadır [2]. Ayrıca, potansiyel yatırımcılar, işverenler, turistler vb. açısından kendilerini çekici kılmak adına yerler arasında artan bir rekabet başlamaktadır. Urry [3], mekânsal engellerin önemi azaldıkça, sermayenin mekan içindeki yer çeşitlenmelerine duyarlılığının arttığını söylemektedir. Böylece sermaye açısından çekici biçimlerde farklılaştırılmış yerlerin özendiriciliği artmaktadır.

Tarihi merkezler, kentlerin sosyal, kültürel ve ekonomik varlıklarından biridir. Bu mekanlar, şehirlerin stratejik gelişimi doğrultusunda kimlikleri ve varlıkları nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Tarihi

merkezler miras yoluyla yalnızca kentlerin kimliklerini oluşturmakla kalmaz aynı zamanda içerdikleri turizm ve pazarlama potansiyeliyle birlikte kentler için önemli bir ekonomik kaynak oluştururlar. Kültürel ve tarihi alanlarda büyüyen küresel bir olgu olarak turizm, yerlerin özgün değerlerini deneyimlemek aynı zamanda bölge ve ülke için ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan değer yaratmak adına büyük bir öneme sahiptir. Bu anlamda kültürel mirasın korunması amacıyla bir araç olarak kullanılabilir. Tarihi merkezler turizm gelişiminde yerelliğin, kentsel imajın ve sosyal canlılığın bir tezahürüdür. Turizm birçok durumda yerel ekonomiyi iyileştirirken, tarihi bölgelerin biçimini ve işlevini geri dönülemez bir şekilde etkileyebilmektedir. Turizm yerel ekonominin merkezi haline geldiğinde, miras alanlarında kültürün paylaşılan bir varlık olmaktan çıkarak sömürülmeye başlamasına, yeniden yapılandırılmasına ve koruma değerleri üzerinde ticari faaliyetlerin egemenliğinin kurulmasına yol açmaktadır. Bir 'imaj üretim endüstrisi' olarak turizm [2], turistlere hitap etmek ve gerçek ile hayal edilen alanı birleştiren üçüncü alanı yaratmak için kültürü yeniden yapılandırmaktadır. Bu durumda kültürel miras, pazarlanmasında yer alan uluslararası kuruluşların ve tüketicilerin tercihi ve beğenisi ile sınırlanan bir seçim sürecine duyarlı bir tüketim ürünü haline gelmektedir [19]. Turizm faaliyetleri, kapitalizmin zaman ve mekan algısında meydana getirdiği değişimlerle birlikte, tarihi kentleri tüketimin çekirdeği haline dönüştürme eğilimindedir.

UNESCO gibi küresel organizasyonlar tarafından seçilen dünya miras alanlarında, uluslararası bir tanınma ve koruma kaygısının oluşması sağlamıştır. Ancak aynı zamanda yeni oluşmuş bir turistik cazibe merkezinde, uluslararası ziyaretçi akışını, sermaye yatırımlarını ve kitle iletişim araçlarının küresel sahnesinde hızlandırılmış hareketliliği ve görünürlüğünü içeren bir yer de oluşmaktadır. Başka bir deyişle, dünya mirası koruma uygulamaları, küresel tanınma yoluyla yerel değeri korumaya yönelik bir belirsizlik içerir, ancak bu durum aynı zamanda turizm endüstrisinin paralel gelişimine neden olan değişikliği de içermektedir [20]. Özel çevresel nitelikleri sebebiyle bir bölgenin korunması girişimleri, bölgenin ziyaretçilerin istilasına uğrayacak kadar farklı kılınması ile sonuçlanabilmektedir [3]. Miras ve turizmin kaçınılmaz birlikteliği, genellikle özgün değeri koruma fikrine zıt olarak gelişen, homojenizasyonun rasyonalizasyon ilkesine dayanan ve Ritzer' in McDonaldizasyon süreci olarak adlandırdığı paradoksal bir ilişki içinde görülmektedir [20]. Dolayısı ile kentlerin tarih ve kimliklerini vurgulayarak kültürel farklılıkları ortaya çıkarmaya çalışan strateji, ironik olarak birbirine benzer kentlerin oluşmasına neden olarak, küresel düzlemde kültürel homojenleşmeye de neden olmaktadır. Tarihsel ve kültürel farklılıklar benzer tema ve stratejilerle stilize edilerek hijyenleştirilmiş bir şekilde kentli elitlerin ve turistlerin kullanımına sunulmaktadır [21].

Kapitalist örgütlenme ve sermaye, mekanı da diğer her şey gibi karlılığını maksimize edecek bir araç olarak görmektedir. Araçsallaşma yolunda, diğer tüm nitelikleri geri planda bırakılan mekan ekonomik rasyonaliteye uygun şekilde altyapıya indirgenmekte ve nesnelleşmektedir. Günümüzde kapitalist ekonominin dönüştürücü gücü karşısında mekanın özgün değerini koruyabilmesinin tek yolu, sermayenin küresel akışı içinde kendine bir yer bulabilmesinden geçmektedir. Yerel ve kültürel anlamda mekanın farklı yanını oluşturan ancak küresel ile yerel arasında kurulan bu yeni mekânsal ilişkiye katılamayan değerler, varlığını koruyamamakta ve hızla yok olmaktadır. Bu doğrultuda sürece katılamayan yerel değer, varlığını koruyabilmek için kapitalist ekonomi tarafından tüketim ideolojisi ile belirlenen bir sistem içinde dolaşım değeri olduğunu ispatlamaya veya dolaşım değeri olacak şekilde değişiklik geçirmeye zorlanmaktadır [22].

Altyapıya indirgenen mekan, kapitalist toplumun üretim pratikleri içinde niceliksel değerler çerçevesinde yeniden üretilir ve tüketilir [22]. Mekanın bu dönüşümünü tüketim ve turizm olguları çerçevesinde ele alan Urry [3], turizmin alternatif tüketim türleri arasında bulunduğunu ve tüketim/ yer arasındaki ilişkide mekanın en azından görsel açıdan tüketilebildiğini belirtmektedir. Urry'nin mekanın tüketimi ile ilgili dört temel savı bulunmaktadır:

- Yerler, artan bir biçimde, malların ve hizmetlerin karşılaştırıldığı, değerlendirildiği, satın alındığı ve kullanıldığı tüketim merkezleri olarak yeniden yapılandırılmaktadır.
- Yerlerin kendileri bir anlamda, özellikle görsel açıdan tüketilmektedir. Burada önemli olan hem ziyaretçiler hem de yerel insanlara yönelik çeşitli tüketici hizmetlerinin sağlanmasıdır.

- Yerler kelimesinin gerçek anlamında tüketilebilmektedir. İnsanların bir yere ilişkin anlamlı buldukları şey (endüstri, tarih, binalar, yazın, çevre), zaman içinde kullanılarak azaltılmakta, bitirilmekte veya tüketilmektedir.
- Yerelliklerin bazı kimlikleri tüketmesi de olasıdır. Sonuçta böylesi yerler, gerçekten de neredeyse her şeyin tüketildiği yerlere dönüşürler. Bu tüketim ziyaretçiler veya yerel insanlar ya da her ikisi açısından da geçerli olabilir.

Kültürel miras alanlarının içinde yer aldığı tarihi çevrelerin, tarihi cazibe merkezleri ve turistik yerler başlığı altında ele alındığı görülmektedir. Bu alanlar, ekonomisi büyük ölçüde turizme bağlı olan, tarihi karakteri ile tanınan ve mirasının ekonomik sömürsünü sunum ve yorumlama teknikleri yoluyla aktif olarak sürdüren yerler olarak tanımlanabilmektedir [23]. Zhang vd. [24]' e göre bu tür bir uygulama, mekânsal yeniden yapılanma ve kültürel yabancılaşmaya yol açarken, tarihi bölgelerdeki yerel kalkınmanın tek koşulunun turizme bağlanması anlamına gelmektedir. Ancak gelişmekte olan toplumların turist bakışının nesnelere olarak kendi cazibelerini artırmaktan başka ne tür seçeneklere sahip olduğu sorgulanmalıdır [25]. Kültürel mirası, günümüz için kaynak haline getirme çalışmalarının büyük bir bölümü mirası, geçmişin yalnızca günümüz tüketimi için yorumlanan seçici bir parçası olarak görmektedir [23]. Bu yaklaşımla mekan, üretim sürecindeki tarihi ve kültürel bağlamdan, toplumsal değerlerden uzaklaşmaktadır.

Tüketim ilişkileri gereğince yerlerin öne çıkarılan nitelikleri ve kalanların sürdürülebilirliğinin sağlanamaması, yerel bakışa yönelik bir derinlik kaybı olarak da yorumlanabilmektedir. Bu durum, yerlerin korunamaması ve dönüşüm geçirmesi gibi konularda çelişkileri de beraberinde getirmektedir. Mekandaki izlerin korunmasında, korunacak tarihsel dönem ve kimliğin net olarak belirlenememesi, koruma gerekliliğinin temeli oluşturacak nosyonların kesin ve nesnel olarak tespit edilememesinden de kaynaklanmaktadır. Tasarımda toplumun yer ile kurduğu ilişkinin ve yeniden üretiminin aynı zamanda politik bir mücadele alanı olduğuna yönelik değerlendirme ile kaybolan farklılıklara sahip çıkılması, daha derinlikli entelektüel bakışların geliştirilmesi mimarlık etkinliği için üzerinde durulması gerekli bir sorunsaldır [26].

Küreselleşme sonrası üretim ve tüketim ilişkilerindeki değişimler tarihi kentlere olan bakış açısını farklı bir yöne kaydırmıştır. Sahip olduğu pek çok işlevi kaybetmeye başlayan kentlerde sosyal ve ekonomik gelişim dengesi korunamaz hale gelmiştir. Kentler ekonomik kalkınma kaygısı altında turizm alanları olarak organize edilmeye başlanmış ve fiziksel unsurların dışında kalan kültürel mirasın korunması tehlike altına girmiştir. Kültürel miras ve turizmin arasındaki ilişkide hakim olan tüketim kültürünün etkisiyle, rekabet halindeki kentler birbirlerine benzemeye başlamış ve kimlikleri zarar görmüştür. Bu nedenle günümüzde, tarihi kentlerin sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda sahip olduğu değerlerinin yaratıcı ve sürdürülebilir dönüşümün sağlanması konusunda stratejiler geliştirilmesi üzerine daha fazla odaklanılması gerekmektedir.

Tarihi kentlerde mekanın tüketilme tehlikesi, kapitalizmin yeniden yapılandırıcı gücü altındaki hızlı dönüşüm sürecine karşılık gelmektedir. Sürece dair derinlemesine çözümlenmeler, kentlerin sürdürülebilirliği ile ilgili karşılaşılabilecek problemlerin ortaya çıkarılmasına imkan sağlayacaktır. Bu çerçevede bir değerlendirme, mevcut duruma yönelik eleştirel ve yaratıcı bir bakışın oluşturulması anlamında ve yeni topluluk ihtiyaçlarına uygun yönetim araçlarının geliştirilmesi konusunda oldukça önem arz etmektedir.

V. TARİHİ KENT VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sürdürülebilirlik, çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlıktan kaçınılmasıyla akılcı biçimde, bugünkü ve gelecek nesillerin hak ve yararları da gözetilerek kullanılması ilkesinden özerde bulunmaksızın, çevresel kaynaklar ve ekonomik kalkınma arasında denge korunmasını esas alan çevreci dünya görüşü olarak ifade edilebilir [27]. Tarihi alanlarda koruma çalışmalarının mekanın özgün

değerinde meydana gelecek birtakım dönüşümlere de yol açması nedeniyle, geliştirilecek koruma plan ve stratejilerinin, sürdürülebilirlik başlığı altında ele alınması önem arz etmektedir.

Günümüzde kültürel miras tanımının, tarihi kentlerin sosyal ve ekonomik işlevlerinin daha fazla dikkate alınmasıyla birlikte, sosyokültürel bağlam ve kentsel sürdürülebilir kalkınma gibi kavramları da içeren daha kapsamlı bir yaklaşıma doğru evrildiği bilinmektedir. Tarihi kentler, toplumun mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlarına cevap verebilmek için sürekli bir değişim içerisinde. Veldpaus ve Pereira Roders [28], koruma çalışmalarını, kültürel miras varlıklarını iyileştirmeyi ve kısmen değiştirmeyi gündeme getirmesine rağmen, temelde kültürel değerleri korumak üzerine bir dönüşüm biçimi olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda kentsel korumada sürdürülebilirlik kavramı, mevcut değişim ve gelişim kabul edilerek, kültürel mirasın tarihi çevreye uyumlu olarak korunması ve geliştirilmesine yönelik yaklaşımları ifade etmektedir.

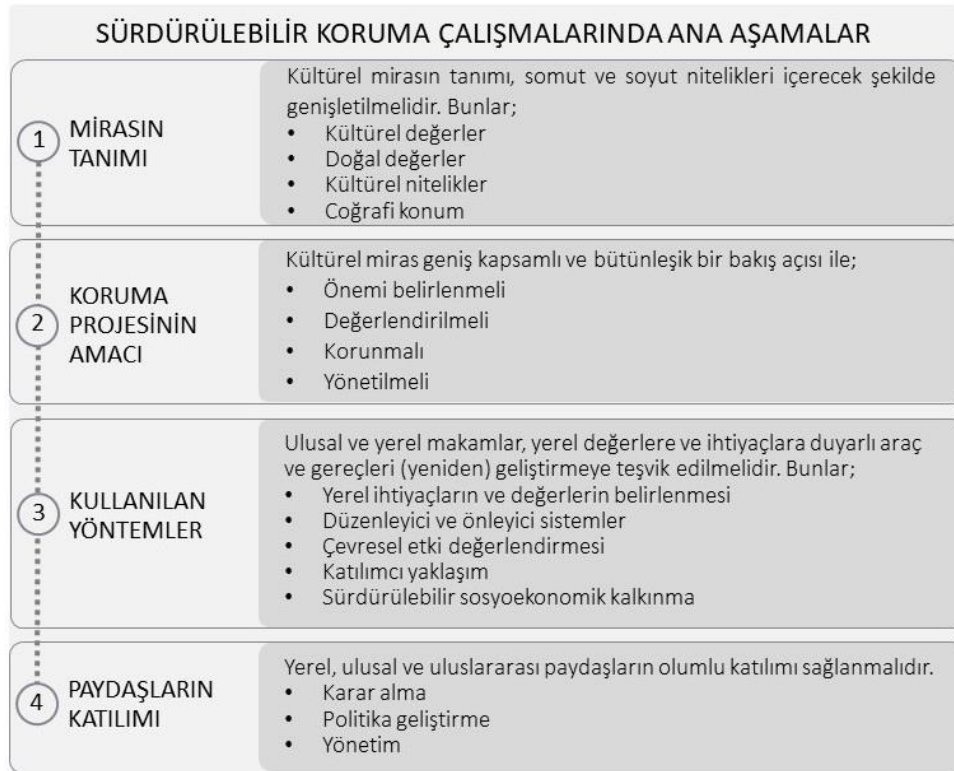
Koruma ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi tarihi kentler bağlamında inceleyen Rodwell [29], tarihi kentlerin küreselleşme sonucunda karşı karşıya kaldıkları problemlerin aşılabilmesi için sürdürülebilir olmayan teorik ve pratik modellerin tekrarından kaçınılması gerektiğini belirtmektedir. Rodwell 'e göre geniş anlamıyla sürdürülebilirlik; insanlık ve diğer tüm yaşam formlarının, doğal ve yapısal çevre ile arasında uzun vadeli uyumu yakalayarak, yaşam koşullarında ve kalitesinde sürekli bir iyileşme sağlamaktır. Bizzarro ve Nijkamp [30]'a göre kültür, sembolik mirasımızı inşa etmeye katkıda bulunan geçmiş ve şimdiki ürün ve düşünceler üzerine insan zihninin tüm çıktılarını ifade etmektedir. Bunun yanında sürekli dönüşümler yoluyla bireysel ve kolektif bilincin zenginleşmesine katkı sağlamaktadır. Bu anlamda kültürel mirasın bütünlük korunması, bir şehrin veya ülkenin, mirasın sosyoekonomik ve kültürel gelişimini üstlenmesine, finansman çeşitliliği sağlamasına ve ilgili kamu ve özel sektör kurumlarını koordine edebilecek stratejiler belirlemesine olanak tanımaktır. Günümüzde, kültürel mirasın korunması veya dönüştürülmesi sorunuyla uğraşan modern bir toplum, tarihi kent merkezleri kaynaklarının sosyoekonomik, çevresel, kültürel, tarihi, mimari ve etik kıymetini değerlendirme zorunluluğu ile karşı karşıyadır, çünkü bu kaynaklar sürdürülebilirlik perspektifinde önemli bir rol oynamaktadır [30]. Worthing ve Bond [31], kültürel miras alanlarının sürdürülebilir yönetimi konusunda, miras değerleri ve aralarındaki ilişkilerin belirlenmesi ve tam anlamıyla kavranması durumunda, bu bilginin, değerlerin topluma yansıyan faydalarını güçlendirecek ve geliştirecek yönetim kararlarının alınmasında yardımcı olarak kullanılabileceğini belirtmektedir. Sürdürülebilirlik ve koruma, birbirini tamamlayıcı şekilde ele alındığında; arzın sürekliliği, doku ve kültürel kimliğe (fiziksel, sosyal, ekonomik, sanatsal) minimum müdahale ve yıkıcı devrime karşı yapıcı evrimselleşme için kaynakların akıllı kullanımını içeren ortak ilkelerle tanımlanabilmektedir. Rodwell [32]'e göre koruma, sürdürülebilir kalkınmayla yalnızca bütünleşmekle kalmayıp aynı zamanda itici bir güç haline geldiğinde başarıya ulaşmak mümkün olacaktır.

Bu bağlamda kentsel koruma ve sürdürülebilirlik ile ilgili uygulamalara rehber olarak, koruma kuruluşları tarafından uluslararası düzeyde ortaya konulan ilke ve düzenlemeler incelendiğinde, son yirmi yılda önemli gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. US/ICOMOS'un 2001 yılında (Managing Change, Sustainable Approaches to the Conservation of the Built Environment), 2010 yılında (Economic Benefits, Social Opportunities, and Challenges of Supporting Cultural Heritage for Sustainable Development) ve 2013 yılında (The Historic Center and the Next City Envisioning Urban Heritage Evolution) düzenlediği uluslararası sempozyumlarda, tarihi çevrenin sürdürülebilir gelişimi ve yönetiminin yanında geleceğin şehirlerine ilham kaynağı sağlayan yönlerinin ortaya çıkarılmasına odaklanılmıştır [33]. 2011 yılında 35. UNESCO Genel Konferansında kentlerin daha geniş kentsel bağlam ve coğrafi ortamları içinde incelenmesi ve korunmasına yönelik bir yaklaşımı teşvik eden (Recommendation on the Historic Urban Landscape) ilkeler belirlenmiş, yerleşimleri kültürel, ekonomik, sosyal ve çevresel anlamda canlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir kılmak amaçlanmıştır [34]. 2015 yılında Birleşmiş Milletler Üye Devletleri tarafından kabul edilen "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminde" ortaya konulan [35] perspektifle ilgili UNESCO, belirlenen hedeflerin Dünya Mirası Sözleşmesi süreçlerine dahil edilmesi amacıyla bir politika geliştirmiş, ICCROM [36] ise oluşturulan perspektife uyumlu çalışmalar geliştirerek, kültürel mirasın geleceğimiz için iyileştirici güç olarak kullanılması amacıyla potansiyelinden faydalanılmasına dikkat çekmiştir.

İngiltere’de miras alanlarının korunmasıyla ilgili başlıca kuruluş olan English Heritage [37], tarihi çevrenin sürdürülebilir yönetimini, sağlam ilkelere, bu ilkelere dayalı açık politikalara, rehberliğe ve bunların tutarlı uygulamalarından kaynaklanan kararların kalitesine bağlamaktadır. Bu anlamda yayınladığı raporda (Conservation Principles, Policies and Guidance for the Sustainable Management of the Historic Environment) tarihi çevrenin sürdürülebilir yönetimine dair, bu alanların paylaşılan bir kaynak olarak algılanması, değerinin ve öneminin anlaşılması, yaşatılabilmesi için doğru yönetim anlayışının geliştirilmesi, yönetimine geniş katılımın sağlanması, değişimiyle ilgili kararların tutarlı olması ve bu kararların etkilerinin izlenerek geleceğe referans olması konularını içeren ilkeler belirlemiştir.

Tarihi çevrenin korunması uygulamalarının tam merkezinde yer alan mirasın değerini ve önemini anlama çabası, geniş çapta kabul gören Avustralya’daki koruma teori ve uygulamasının temelini oluşturmaktadır Avustralya tarafından kabul edilen Burra Sözleşmesinin amacı, dünya kaynaklarının korunması ve sürdürülebilirliğinin bir parçası olarak miras alanlarının korunmasının yararlarını ve önemini tanıtmak, miras uygulamasının doğasında var olan sürdürülebilirliğin tanınmasını teşvik etmektir [38]. Tarihi çevrenin, tarihi ve çağdaş değerlerini birlikte ele alan bu yaklaşım, korumayı daha geniş bir çerçeveden etkili bir şekilde değerlendirmektedir.

Kültürel mirasın sürdürülebilirliği için koruma yaklaşımları, değerlerin yönetiminin dikkatli ve geriye dönük kontrollerini içerecek şekilde ele alınmalıdır. Veldpaus ve Pereira Roders [28], kentsel korumanın, 28 uluslararası politikaya dayanan ana aşamalarını çıkarmış ve korumayı değerlendirme çerçevesinin, koruma çalışmalarının dört ana aşamasına dayanması gerektiği sonucuna varmışlardır (Şekil 1):

Şekil 1. Sürdürülebilir korumanın temel aşamaları.

Sürdürülebilir bakış açısı, özellikle son yıllarda koruma uygulamalarında sıklıkla yer almaktadır. Bu uygulamaların gelecekte başarıya ulaşması konusunda geliştirilen yaklaşımlar öncelikle yerlerin problemlerinin belirlenmesi ve değerinin anlaşılması üzerine yoğunlaşmakta, bu değer bilincinde hareket edecek paydaşların iş birliği ve geniş katılımına dikkat çekilmektedir. Sonraki adımda, bu bakış açısına göre tarihi çevrenin miras değerinin sürdürülebilir gelişimini sağlayacak yönetim stratejilerinin

geliştirilmesi ve uygulamaların denetlenmesi gelmektedir.

VI. SONUÇLAR

Tarihi süreçte değişen üretim ilişkileri sonucunda varılan noktada, toplumsal yaşamın dolayısıyla kentlerin kapitalist üretim ilişkileri ve örgütlenme biçimlerinin dönüştürücü etkisi altında olduğu görülmektedir. Kapitalizmin tüketim odaklı mekânsal örgütlenme biçimi sonucunda karşımıza çıkan durumlardan en dikkat çekici olanı, bu örgütlenme biçimlerinin kentsel mekânı, kültür, sanat, turizm ve eğlence odağı haline dönüştürme amacıyla farklı yorumlama ve sunum teknikleriyle estetikleştirmesidir. Bu süreçte kent, farklı turist türlerine yönelik farklı niteliklerde tanımlanmaktadır. Mekânın tüketimini artırabilmek için, sahip olduğu özgün değerler, algılanabilir imajlara dönüştürülmekte ve görsel açıdan üretilip tüketilmektedir.

Tarihi kent merkezleri de günümüzde, varoluş sebepleri olan sosyal ve kültürel değerleri arka planda bırakılarak, ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için turistik faaliyetlerle hizmet veren alanlara dönüştürülmektedir. Kentler, tarihinde görülmemiş çeşitlilikte işlevlerle donatılmaya başlanarak yeniden biçimlendirilmektedir. Mekânın tüketim odaklı bu dönüşümü, üretim ilişkilerinin tüketimi temel alarak sermayenin karlılığını maksimize edecek olan toplumsal örgütlenmelerine ve mekânsal düzenlemelerine karşılık gelmektedir. Tarihi alanları turist tüketimi için meta nesnesi haline getiren süreç, kentlerin özgün değerlerinin sürdürülebilirliği anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Bu bakış açısı tarihi kent merkezlerinde yerel kullanımların ve anlamların fiziksel ve sembolik olarak içinin boşaltılması sonucu mekânın tüketiminin yolunu açmaktadır.

Bu tartışmalar çerçevesinde günümüzün mimarlık ve kente olan bakışını, tüketim olgusunda ortaya çıkan değişimlerin, üretim ilişkilerinde gerçekleşen değişimlerle ilişkilendirilerek okunması önemlidir. Bu bağlamda çalışmada, tarihi merkezlerin kapitalist mekânsal örgütlenme etkisiyle birlikte varlık anlamlarını kaybetme tehlikesine ve bu dönüşüm sürecinin etkilerinin engellenmesi yolundaki sorgulamalara odaklanılmıştır. Paralel anlamlara sahip olan sürdürülebilirlik ve koruma kavramlarının ele alınış biçimleri değerlendirilmiş, sürdürülebilirlik ilkeleriyle birlikte koruma uygulamalarının, tarihi çevrenin fiziksel yapısıyla uyumlu müdahaleleri içermesinin yanında sosyal değerleri de kapsayacak şekilde geliştirilmesi üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Üretim ilişkilerindeki değişimlerin kentin fiziksel, sosyal ve ekonomik dinamiklerine etki eden sonuçları, sahip olunan değerlerin sürdürülebilir ve yaratıcı dönüşümünün sağlanması adına koruma alanında yeni planlama, uygulama ve stratejilerin geliştirilmesini gerektirmiştir. Bu anlamda oluşturulan genel çerçeveye göre [28, 38, 39],

- Tarihi çevrede koruma ve sürdürülebilirlik alanında gerçekleştirilen uygulamaların başarılı sonuç verebilmesi için, her bölgenin yerel bilgisi ile değerlerinin ortaya çıkarılması adına yapılan detaylı araştırmaların sonucunda, geleceğe dair potansiyellerinin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Koruma konusunda çevreye uyumlu uygulama ve öneriler, tarihi merkezin nitelikleri belirlenerek oluşturulmalıdır. Bunun yanında gerilimlerin ortaya çıkış nedenini anlamak, bölgedeki koruma problemlerine ve değişen koşullara göre sürdürülebilir çözümler geliştirmenin önemli bir adımı olarak görülmelidir. Geliştirilen uygulamaların belirli aralıklarla değerlendirilmesi daha önce fark edilmemiş yeni parametrelerinin tanımlanmasına yardımcı olabilir.
- Tarihi çevrenin hem fiziksel hem de sosyal yapısı ile bir bütün olması bilinciyle, mimari korumada kent dokusunun sürdürülebilirliğini sağlamak için sosyal koruma çalışmalarının gerekliliği anlaşılmalıdır. Öncelikle, çevrenin korunması için yapıları yaşatan yerel halk, gündelik kent yaşamı içinde korunmalı ve oluşturulacak sosyal ağlarla ilişkiler geliştirilmelidir. Bölgenin gençlerin ilgisini çekmesi için yeni üretim alanları oluşturulmalıdır.
- Tarihi kentlerin yaşanabilir, eşitlikçi ve kapsayıcı çevreler oluşturması, toplumun farklı kesimlerine eşit fırsatlar sağlamasıyla mümkün olabilecektir. Koruma çalışmalarında halkın maddi açıdan desteklenmesinin yanında, refah düzeyini yükseltecek bir sistem oluşturabilmek için sosyal sermayeden faydalanılmalıdır.

- Tarihi kent merkezlerinde üretim ilişkilerindeki değişimler sonucunda yaşanan ekonomik çıkmazlar, kentlerin sosyoekonomik yapısında bozulmalara neden olmuştur. Yaşan değişimler sonucu halkın kentten uzaklaşmasını engellemek için yerelleşmenin teşvik edilmesi ve küçük esnafın kent içindeki geleneksel üretim biçimleriyle birlikte korunması önem arz etmektedir. Canlılığın sağlanması yolunda kent içi işlevler, mekânsal yapıda ekonomik, kültürel ve sosyal eylemleri dengeli karşılayacak şekilde yer almalıdır.
- Koruma çalışmalarında sürdürülebilir stratejilerin geliştirilmesi, bu stratejilerin yerel ihtiyaçlarla uyumlu olması ve günümüzün küresel akışkanlığı içerisinde yer bulması kuşkusuz kısa sürede gerçekleşmeyecek, bir süreç gerektirecektir. Bu sürecin neden olacağı farklı pek çok sonuçtan birisi, tarihi merkezlerin koruma çalışmaları ardından yaşadığı turizm odaklı dönüşümdür. Urry [25]' ye göre koruma amaçlı planlama kararları başlangıçta turizmle ilgili doğrudan ilişkili olmasa bile, çekiciliğin artması sonucunda miras alanlarının turist mekanı haline gelmesine neden olabilmektedir. Bu anlamda koruma çalışmalarında, içinde bulunduğumuz küresel düzen kabul edilerek gelişebilecek risklerin belirlenmesi ve bu yönde stratejilerin geliştirilmesi hedeflenmelidir.
- Tarihi merkezlerde kültür turizminin artan gelişimi, sosyal ve çevresel kirlilik riskini de beraberinde getirmektedir. Kültürel mirasın ve doğal kaynakların devamlılığını sağlamak, sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarını takip eden toplulukların varlığı ile mümkün olacaktır. Bölgenin geleceği ile ilgili kararlarda; yerel idare, özel sektör, kamu ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği içinde çalışmasının yanında, yerel halkın da içinde yaşadığı tarihi çevrenin değeri ve korunması için alınan kararlar hakkında bilgilendirilmesi sürdürülebilirliğin sağlanması yolunda önemlidir. Artan kent sorunlarına karşı bilinçlenen ve kolektif sorumluluk ile harekete geçebilen yerel halkın koruma çalışmalarına katılımı teşvik edilmelidir.

Sürekli gelişim içinde olan küresel dünyada, tarihi kentlerin değişim süreçlerini özgün niteliklerini koruyan, esnek ve sürdürülebilir bir biçimde gerçekleştirmeleri için, katılımcı ve bütünleşik bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Öncelikle, tarihi kentlerin küreselleşme etkisindeki kaçınılmaz dönüşümü kabul edilerek, bu dönüşümün kontrolünün sağlanması için yapılacak olan müdahaleler, her kentin özgün ihtiyaçlarının belirlenmesine ve yerelle uyumun aranmasına yönelik kaygıları içermelidir. Planlamalardaki nitelik kaygısının yanında, denetleme araçlarının geliştirilebilmesi için toplum, mekan ve kent arasındaki ilişkiler ile mekanın üretim süreci boyunca geçirdiği dönüşümler anlaşılmalıdır. Mevcut tehditlerin önlenmesi amacıyla yerel üretimin desteklenmesi, ekonomik gücün gelişimi ile koruma arasında dengeli bir planlamanın geliştirilmelidir. Son olarak koruma çalışmalarına dahil olan tüm paydaşların, karar alma ve politika geliştirme sürecine katkısının sağlanması gerekmektedir.

VII. KAYNAKLAR

- [1] H. Yırtıcı ve B. Uluoğlu, “Mekanın altyapısal dönüşümü”, *İtüdergi*/a, c. 3, s.1, ss. 43-52, 2011.
- [2] D. Harvey, *Postmodernliğin durumu*, 8.baskı, İstanbul, Türkiye: Metis Yayınları, 2019.
- [3] J. Urry, *Mekânları Tüketmek*, 3.baskı, İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları, 2018.
- [4] H. Lefebvre, *Mekânın üretimi*, 4.baskı, İstanbul, Türkiye: Sel Yayıncılık, 2016.
- [5] H. Lefebvre, *Modern dünyada gündelik hayat*, 5.baskı, İstanbul, Türkiye: Metis Yayınları, 2020.
- [6] Saunders, P, *Sosyal Teori Kentsel Sosyoloji*, İstanbul, İdeal Kültür & Yayıncılık, 2013.

- [7] Y. Acungil, "Kentsel mekânın hızlı dönüştüğü süreçlerde" kültürel sermaye" ve" ekonomik sermaye" ilişkisi: Tokat'ta 2000'li yıllarda kentsel mekânın dönüşümü ve" bağ evleri" örneğinde bir inceleme" Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnönü Üniversitesi, Malatya, 2017.
- [8] Y. Masa. (2017, Mayıs). *Şehirciliğin soyut mekanı vs gündelik hayatın toplumsal mekanı* [Çevrimiçi]. Erişim: <https://xxi.com.tr/i/sehirciligin-soyut-mekani-vs-gundelik-hayatin-toplumsal-mekani>
- [9] D. Çetin, "Toplum ve mekan ilişkisinin kent dinamikleri içinde incelenmesi ve Tarlabası örneği", Yüksek Lisans Tezi, Kentsel Tasarım Bölümü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2008.
- [10] R. Keleş, "Kent ve kültür üzerine", *Mülkiye Dergisi*, c. 29, s. 246, ss. 9-18, 2005.
- [11] H. Lefebvre, *Kentsel devrim*, 6.baskı, İstanbul, Türkiye: Sel Yayıncılık, 2019.
- [12] H. Ghulyan, "Lefebvre'nin mekân kuramının yapısal ve kavramsal çerçevesine dair bir okuma", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, c. 26, s. 3, ss. 1-29, 2017.
- [13] D. Çoban, "Endüstri mirasının dönüşümünün "tüketim ve mimarlık" arakesitinde değerlendirilmesi: Haliç kıyı bölgesi", Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 2015.
- [14] F. A. K. Turhanoğlu, "Kentsel mekânın üretim sürecinde tarihsel ve kültürel miras", *Folklor/Edebiyat*, c. 20, s.78, ss. 71-82, 2014.
- [15] D. Durukan, "Kentsel mekanların kapitalist dönüşüm sürecinde bir deneyim alanı olarak gastronomi mekanları: Üsküdar ve Beşiktaş örnekleri" Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, 2020.
- [16] W. E. Soja, (2019). *Postmodern Coğrafyalar, Eleştirel Toplumsal Teoride Mekânın Yeniden İleri Sürülmesi*, 2. baskı, İstanbul, Türkiye, Sel Yayınları, 2019.
- [17] J. Overton, "The consumption of space: Land, capital and place in the New Zealand wine industry", *Geoforum*, 41(5), 752-762, 2010.
- [18] A. Giddens, *Modernliğin sonuçları*, 9.baskı, İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları, 2020.
- [19] N. Nasser, "Planning for urban heritage places: reconciling conservation, tourism, and sustainable development", *Journal of planning literature*, c. 17, s. 4, ss. 467-479, 2003.
- [20] M. Sheller ve J. Urry, *Places to play, places in play. tourism mobilities: Places to play, places in play*, 1st ed., London, UK: Routledge, 2004
- [21] Ş. Geniş, "Küreselleşme, kent ve kültür", *İdealKent*, c. 2, s. 3, ss. 48-61, 2011.
- [22] H. Yırtıcı, "Modern Kapitalist toplumlarda mekan üretimi", Doktora Tezi, Mimarlık Bölümü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2003.
- [23] M. Stubbs, "Heritage-sustainability: developing a methodology for the sustainable appraisal of the historic environment", *Planning Practice & Research*, c.19, s.3, ss. 285-305, 3004
- [24] K. Zhang, H. Deng, F. Wang ve Y. Yuan, "Reproduction of consumer spaces and historic district touristification in Old Beijing City", *Tourism Geographies*, c. 12, s.22, ss. 1-24, 2021.

- [25] J. Urry, *Turist Bakışı*, 1.baskı, Ankara, Türkiye: Bilgesu Yayıncılık, 2009.
- [26] R.F. Koçyiğit, “Mimarlıkta yersizleşme ve yerin yeniden üretimi”, Doktora Tezi, Fen Bilimler Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 2007.
- [27] K. Özcan, “Kent planlamada sürdürülebilirlik gündemi: bir kavramsallaştırma denemesi”, *Avrasya Terim Dergisi*, c. 4, s.2, ss. 7-17, 2016.
- [28] L. Veldpaus ve A. R. Pereira Roders, “Historic urban landscapes: an assessment framework part II”, *Sustainable Architecture for a Renewable Future Conference*, 2013, pp. 10-12.
- [29] D. Rodwell, *Conservation and sustainability in historic cities*, English ed., Oxford, UK: Blackwell, 2007.
- [30] F. Bizzarro ve P. Nijkamp, *Integrated conservation of cultural built heritage*. (Research Memorandum; No. 1996-12). Faculty of Economics and Business Administration, Keswick, UK: 1996.
- [31] D. Worthing, ve S. Bond, *Managing built heritage: the role of cultural significance*. Oxford, UK: Blackwell, 2008.
- [32] D. Rodwell, “Sustainability and the holistic approach to the conservation of historic cities”, *Journal of Architectural Conservation*, c. 1, 58-73, 2003.
- [33] (2022, 18 Ocak). *Sempozyum bildiri ve sunumları* [Çevrimiçi]. Erişim: <https://usicomos.org/past-symposia/>
- [34] (2022, 10 Jan). *Unesco Recommendation on the Historical Urban Landscape* [Online]. Available: <http://whc.unesco.org/en/activities/638/>
- [35] (2022, 18 Jan). *The 17 goals* [Online]. Available: <https://sdgs.un.org/goals>
- [36] (2022, 17 Jan). *ICCROM's Commitment to the Sustainable Development Goals* [Online]. Available: <https://www.iccrom.org/iccrom%E2%80%99s-commitment-sustainable-development-goals>
- [37] (2022, 10 Jan). *Conservation Principles, Policies and Guidance* [Online]. Available: <https://historicengland.org.uk/images-books/publications/conservation-principles-sustainable-management-historic-environment/conservationprinciplespoliciesandguidanceapril08web/>
- [38] (2022, 18 Jan). *Australia Icomos, Heritage and Sustainability 1: Built Heritage* [Online]. Available: https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/Practice-Note_Heritage-and-Sustainability-1-Built-Heritage.pdf
- [38] Z. Günay, “Neoliberal Kentleşme Dinamikleri Çerçevesinde Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği: Sürdürülebilir Kentsel Koruma Modeli”, Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2010.
- [39] M. Ripp ve D. Rodwell, “The governance of urban heritage”, *The Historic Environment: Policy & Practice*, 7:1, 81-108, DOI: 10.1080/17567505.2016.1142699, 2016.